

UNIVERZITA PARDUBICE

FAKULTA FILOZOFICKÁ

ZÁVĚREČNÁ PRÁCE

2016

MGR.VENDULA EHLOVÁ

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Uplatnění arteterapie ve výtvarné výchově u žáků se
speciálními vzdělávacími potřebami

Vendula Ehlová

Závěrečná práce

2016

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne: 4. 4. 2016

Vendula Ehlová

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji vedoucí této práce, doc. PhDr. Marcele Ehlové Ph.D., za trpělivý přístup a cenné rady, čas strávený při konzultacích. Zároveň chci poděkovat své rodině za pevné zázemí a podporu

ANOTACE

Předkládaná závěrečná práce se věnuje uplatnění arteterapie ve výtvarné výchově, zejména pak u žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Hlavní zájem je směřován na funkci arteterapie a její cíle, proč je v dnešní době tato terapie tolik žádaná a proč je jí věnována pozornost v různých sociálních sférách. Nechybí ani interpretace významu barev, jaké odstíny nesou klady, jaké zápory a jaký vztah mezi nimi panuje, dále pak vysvětlení pojmu žák se speciálními výukovými potřebami, který je jedním z hlavních bodů v celkovém kontextu práce. Výsledkem by mělo být ucelení tohoto tématu, představení několika metod a forem arteterapie ve výtvarné výchově a objektivní srovnání teorie s praxí.

KLÍČOVÁ SLOVA

Arteterapie, psychoterapie, výtvarná výchova, žák, pacient, speciální potřeby, barva, význam

TITLE

Application Art Therapy in the Art Education by students with Special educational needs

ANNOTATION

The presented final thesis is devoted to the application of art therapy in art tuition, particularly for students with special educational needs. The main interest is focused on the function of art therapy and its objectives. Why is this kind of therapy so much desired today? And why is it being paid attention to in different social spheres? Part of this work is interpretation of the meaning of the colours, which shades have the pluses and minuses and what kind of relation they have. We explained a term student with special educational program, which is one of the main points in the overall context. The result of the work should be the completion of this topic, the introduction of several methods and forms of art therapy in art tuition and objective comparison between theory and practice.

KEYWORDS

Art Therapy, psychotherapy, Art Education, student, patient, Special needs, colour, importance

Obsah

Úvod	7
1 Arteterapie nejen jako technika.....	9
1.1 Z historie arteterapie	9
1.2 Vymezení pojmu	9
1.3 Arteterapie ve světových ideologiích.....	10
1.4 Studium arteterapie u nás	12
1.5 Profese arteterapeuta	15
1.6 Cíle arteterapie	16
2 Barvy a jejich význam.....	18
2.1 Barva v dějinách.....	19
2.2 Symbolika barev	19
2.3 Barvy a čakry	21
3 Individuální přístupy ve výuce u žáků se speciálními výukovými potřebami	25
3.1 Základní vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.....	28
3.2 Středoškolské vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami	29
3.3 Metody a formy práce	29
4 Metody a formy arteterapie ve výtvarné výchově žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.....	31
4.1 Úloha výtvarného projevu.....	31
4.2 Arteterapie v praxi.....	32
4.2.1 Práce žáků praktické školy	33
<i>Rozpíjecí metoda.....</i>	35
<i>Mandaly.....</i>	37
<i>Detail suchou křídou.....</i>	39
<i>Koláž</i>	40
<i>Malování nohama a ústy.....</i>	42
<i>Chci cítit trávu</i>	42
<i>Jsem šťastná.....</i>	43

<i>Rád se směju</i>	43
<i>Jsem zamilovaná</i>	44
<i>Závěr</i>	45
ZDROJE	47
Sekundární literatura	47
Internetové zdroje:	47
RÉSUMÉ	49

ÚVOD

„Výtvarná „řeč“ podléhá daleko méně vědomé kontrole, než projev verbální.“

- Marian
Liebemann

Člověk se ve svém životě potká s mnoha problémy a obtížemi, které musí vyřešit. Někdo se léčí z těžké nemoci, jiný zase musí čelit překážkám ve své profesi a některým z nás nedovoluje zdravotní indispozice žít plnohodnotný život. Naštěstí v dnešní době existuje nespočet organizací a sdružení, teorií a metod, které naučí, jak s daným problémem pracovat, jak ho řešit a následně jak s ním normálně žít. Arteterapie je jednou z nich.

V odborné literatuře se o arteterapii dozvídáme informace, se kterými můžeme pracovat při překonávání zmíněných překážek. Je totiž dokázáno, že pomocí arteterapie lze diagnostikovat některé z duševních poruch, ovšem odborná literatura nenabízí přesný návod, jak s touto metodou pracovat, jedná se totiž o velmi individuální přístup. Právě proto se tato práce bude soustředit na arteterapii u žáků se speciálními výukovými potřebami, zejména pak ve výtvarné výchově. Je velice zajímavé se tomuto oboru věnovat a pokoušet se pomocí této léčebné metody upravovat nejen psychický stav žáků, ale také eliminovat jejich zdravotní potíže.

V závěrečné práci se budeme zabývat především významem a použitím arteterapie v praxi, dále pak barvami a technikami hojně využívaných při výuce výtvarné – estetické výchovy. Barvy hrají v životě lidí možná větší roli, než si sami uvědomují. Oblíbená barva, je většinou jednou z prvních otázek při vyplňování různých testů, dotazníku a podobně, dokonce některé profese pracují s barvami jako se základním prvkem, podle kterého vyhodnocují náš temperament, povahové rysy, smysl pro detail a další. Děti se učí malovat a rozpoznávat odstíny už v útlém věku, velmi brzy vědí, že například sluníčko je žluté a tráva zelená. V arteterapii však nejsou základem pouze výtvarné techniky, které pomáhají při práci s žáky, ale také reakce na barvy a jejich následný výběr.

Dalším bodem zájmu budou i obrazové materiály. Především u žáků s různými druhy mentálního postižení jsou pomůcky v podobě obrázků a písmen velmi důležité –

usnadňují jim práci při hodinách, ale také v domácí přípravě. Žáci si při práci s obrázky mnohem lépe pamatují, ale také vybavují věci, které už dávno znají, jen je často nejsou schopni pojmenovat.

V celém kontextu práce nebude chybět ani seznámení se s historií arteterapie jako takové. Dozvíme se, kde všude ji můžeme využívat a jak pracovat s různými prostředky k docílení těch nejlepších výsledků a úspěchů. Arteterapii můžeme provádět v různém věku, od úplného dětství, až po práci se seniory – právě u nich je jasně viditelný fakt, že arteterapie nepůsobí jen v duševní rovině, ale také výrazně pomáhá zlepšovat fyzický stav, především u lidí postižených artrózou končetin.

Cílem této práce je vytvořit efektivní pomůcku při výuce výtvarné výchovy, ale i jiných předmětů zejména na speciálních školách. Snahou bude dokázat, že právě arteterapie je jednou z účinných a nenáročných metod při práci s žáky se speciálními výukovými potřebami, u kterých je individuální přístup ze strany pedagogických pracovníků téměř samozřejmostí. Dalo by se říci, že práce s barvami, technikami kresby a malby i obrazovými materiály je pak při výuce všech předmětů na speciálních školách téměř nezbytná. Práce tak poukazuje na to, že se arteterapie a metody učení prolínají a vytvářejí tak nejlepší podmínky pro žáky, ale také pro učitele.

1 ARTETERAPIE NEJEN JAKO TECHNIKA

1.1 Z historie arteterapie

Arteterapie je považována za jednu z psychoterapeutických způsobů léčby. V širším pojetí může být vnímána jako terapie s použitím různých metod, jako léčba uměním. V užším pojetí pak lze arteterapii charakterizovat jako terapeutické působení prostřednictvím výtvarné výchovy.¹

Arteterapie je poměrně mladá disciplína. Její počátky můžeme hledat ve Spojených státech amerických ve 30. letech 20. stol., s pojmem přišla Margaret Naumburgová. Do Evropy se arteterapie dostala ještě o něco později, zhruba okolo roku 1940 a první profesionální školení proběhla až na konci let osmdesátých. Základním východiskem Američanky je tvrzení, že arteterapie je založena na poznání, kdy nejzákladnější pocity, pudy a myšlenky člověka dosáhnou lepšího významu v obrazech, než ve slovech.

Mezi další průkopníky této metody můžeme zařadit Edith Kramerovou, Jeana Debuffeta, Leo Navrátila a mnoho dalších. V České republice a na Slovensku byla arteterapie součástí studijního programu v rámci studia léčebné pedagogiky na Karově univerzitě od roku 1967. Prvním vysokoškolským pedagogem arteterapie byl docent Roland Hanus a její první samostatný ateliér vznikl roku 1990 při Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích.

V současnosti se odborníci sdružují v organizaci s názvem Terra therapeutica v Bratislavě. Proto arteterapie zažívá svůj rozkvět nejen v USA a Velké Británii, ale také ve východní Evropě, kde v posledních letech vzniklo mnoho institutů a univerzitních programů pro studenty denního i dálkového studia.²

1.2 Vymezení pojmu

Mezi základní druhy patří arteterapie receptivní a produktivní. Receptivní arteterapie je založena na vnímání určitého díla, v našem případě například obyčejného obrázku, sloužící jako pomůcka při výuce, vybraného terapeutem. Cílem je lepší pochopení

¹ Srov. LIEBEMAN, Marian. *Skupinová arteterapie*. Praha: Portál 2010.

² Srov. Šicková - Fabrici, Jaroslava. *Základy arteterapie*. Praha: Portál 2002, str.26-27.

vlastního nitra i pocitu druhého člověka. Znamená to, že „divák“ promítá své vlastní pocity do uměleckého díla. Vcítění je pak závislé na tom, jakou má daný člověk náladu, jaké jsou jeho možnosti a schopnosti, jaké má znalosti, zda – li se s daným subjektem už někdy potkal a další. V neposlední řadě hraje významnou roli jeho momentální emocionální dispozice. Arteterapie produktivní je opakem receptivní. Ve výsledku dochází totiž k samostatné činnosti a aktivitě.³

Jedno z nejznámějších vymezení arteterapie pochází od nizozemského terapeuta Hilariona Petzolda. Ten říká, že se jedná o jedinečný způsob pracování s lidmi, kteří potřebují svoje psychické i fyzické stavy vyjádřit jinak, než verbální formou. V závislosti na momentálním rozpoložení jedince se následně provádějí jednotlivé rituály kresby nebo malby a modelování, při kterých dochází k uvolnění emocí a odbourání stresu. Zjednodušeně řečeno, s pomocí umění docílit zmírnění nemoci a integrování nebo obohacení osobnosti.⁴

1.3 Arteterapie ve světových ideologiích

Způsob terapie pomocí umění se vyskytuje dokonce v mnoha ideologiích od nejznámějších filozofů, psychologů, psychiatrů i psychoterapeutů, jako byl Carl Gustav Jung, Sigmund Freud, Alfred Adler a další. Freud sice nepracoval s pojmem arteterapie, ale byl toho názoru, že umění je projev snů. Sny považoval za inspiraci k interpretaci. Sám napsal několik studií o umění, rozebíral převážně díla italského mistra Da Vinciho, uznával však umění jen po období renesance, moderní tvorbu odmítal – nazýval ji jako cestičkou, která vede z fantazie zpět do reality.

Nikdo by asi nečekal, že v dnešní době stále více oblíbené mandaly nebo takzvané antistresové omalovánky, mají původ u Carla Gustava Junga. Ten vytvořil několik vzorových archetypů, jako například smrt, život, matka, dítě, které se projevují různými symboly. Symbolem archetypu *self* je pak podle Junga symbol celistvosti – mandala. Jung si každé ráno načrtl podlouhlý obrázek, který imitoval jeho momentální psychický

³ Srov. Šicková - Fabrici, Jaroslava. *Základy arteterapie*. Praha: Portál 2002, str. 30.

⁴ Srov. Tamtéž, str. 31.

stav – porovnáním obrázků pak mohl provádět analýzu svého psychického rozpoložení v určitém intervalu.⁵

Alfred Adler založil svoje poznatky na studiu lidské duše z opačného pohledu, než Freud. Lidské libido zcela nepopírá, nepovažuje jej však za hnací sílu člověka – tou má být pocit a potřeba sebeuplatnění a touha po moci. Jestliže člověk nemůže ve společnosti uskutečnit svoji touhu po uplatnění, dochází k pocitu méněcennosti. Arteterapeuti se Adlerovou teorií nechali inspirovat v tom smyslu, že pomocí určitých znaků, jako například kreslení malých postav, zejména při kresbě sebe samého, nevyužití prostoru papíru – malůvky krčící se v rohu, dokázali poznat, jestli člověk trpí pocitu méněcennosti a mohli tak zahájit příslušnou léčbu.⁶

Freudovou analýzou a Adlerovou individualistickou psychologií se nechal inspirovat vídeňský profesor psychiatrie Viktor Frankl, který jako první přišel s termínem logoterapie, čili: Jaký má život smysl? Logoterapeutický přístup je pak častým východiskem v arteterapii prováděnou s lidmi na onkologických odděleních a ve věznicích. Alternativně můžeme logoterapii nazývat jako existenční analýzu. Frankl koncipoval tři hodnotové skupiny, jak dát životu smysl až do poslední chvíle:

- Čin, který si vytyčíme
- Dílo, jež vytvoříme
- Zážitek, setkání a láska

V případě arteterapie se lze tato filozofie transformovat do výtvarného projevu. Výsledkem jsou obrazy a výjevy z nejhlubšího místa lidské duše, kde se schovává strach z utrpení, stárnutí a nakonec i ze smrti. „ *Slovinský insitní malíř Tisnikar, zaměstnaný jako pomocník na pitevně, si svůj ateliér vytvořil právě tam. Své obrazy ladí existenciálně. Umění mu pomáhá sublimovat pocity smutku a loučení, které denně zažívá. Švýcarský kněz a arteterapeut Vladimír Zahorec, který pracuje ve věznicích,*

⁵ Srov. Tamtéž, str. 36.

⁶ Srov. Šicková - Fabrici, Jaroslava. *Základy arteterapie*. Praha: Portál 2002, str. 36.

*pomáhá svým klientům překonat pocity izolace, smutku, ale i agresivity prostřednictvím malování.*⁷

I Behaviorismus má v arteterapii své uplatnění, přesněji řečeno je arteterapie jednou z metod používaných při behaviorální psychoterapii, v celém kontextu obou přístupů se jedná o proces učení a přeučování. Aplikace behaviorálního přístupu v arteterapii staví na způsobu práce s pozorovatelnými a registrovatelnými znaky, ve výtvarné tvorbě viditelnými a popsitelnými. Oblastí zájmu jsou úzkostné symptomy vyjádřené ve výtvarné tvorbě. Patří k nim například omezená barevnost, přemíra tmavých barev, absence doplňkových barev, ohraničování objektů, bílá nezaplňovaná místa, zarámovaný prázdný prostor a další. Tyto symptomy se stávají předmětem přeučení a změn, tzn. doplňují se, zaměňují se jinými prvky, nahrazují se jinými formacemi.⁸

Můžeme se setkat také se specifickými behaviorálními technikami, především pak s desenzibilizací⁹ nebo floodingem¹⁰, které jsou založeny na situacích vyvolávajících strach - pokusy malovat strachem obsazené objekty. K útlumu strachových reakcí může dojít při výtvarné činnosti v bezpečném prostředí.¹¹

1.4 Studium arteterapie u nás

V České republice, ani na Slovensku nemá, arteterapie profesní status, dokonce neexistuje přesné vymezení oboru – různí autoři se odlišují teoretickými východisky, ale také v širším chápání. Jak bylo řečeno už na začátku – arteterapie je ovládána individuálními přístupy, právě proto, ji lze kombinovat s různými metodami ve všech oborech. V roli arteterapeuta pak působí psychiatři, psychologové, výtvarníci, ale často

⁷ Šicková - Fabrici, Jaroslava. *Základy arteterapie*. Praha: Portál 2002, str. 39.

⁸ Srov. LHOTOVÁ Marie. *Proměny výtvarné tvorby v arteterapii*. České Budějovice: Scienta 2004, str. 38

⁹ Behaviorální technika vypracovaná Wolpem pro překonání neurotických návyků strachu, která je postavena na principu svalové relaxace spojené s představami podle intenzity strachu odstupňovaných situací ještě pro pacienta přijatelných (podle Kratochvíl 1997:62)

¹⁰ Klasická metoda využívaná v behaviorální psychoterapii při práci se strachem spočívající v plném zaplavení situací vyvolávající strach, přičemž má pacient vytrvat v subjektivně nepříjemné situaci tak dlouho, dokud strach nezačne zmírňovat a mizet (podle Kratochvíl 1997:62)

¹¹ Srov. Srov. LHOTOVÁ Marie. *Proměny výtvarné tvorby v arteterapii*. České Budějovice: Scienta 2004, str. 38.

právě pedagogové, zvláště pak při práci s lidmi trpícími nějakým postižením, v našem případě s žáky s individuálními vzdělávacími potřebami. Popularita různých alternativních terapií v dnešní moderní době přitahuje i laiky.

Na akademické půdě se objevují snahy uvést arteterapii jako metodu, která podléhá určitým pravidlům, proto se s ní čím dál častěji setkáváme v nabízených studijních oborech na vysokých školách.

V průběhu 80. let narůstala potřeba, zájem, ale především popularita arteterapie, zvláště u absolventů speciální pedagogiky a výtvarné kultury, zejména z důvodu začlenění arteterapie do plánů výuky pedagogické fakulty v Českých Budějovicích. I dnes je arteterapie častěji součástí studijních programů pedagogických fakult, než lékařských fakult, zdravotně sociálních a sociálně pedagogických škol, i když se vzájemný poměr postupně vyrovnává.¹²

U nás existují v oblasti vzdělávání dvě linie: pětiletý psychoterapeutický výcvik České arteterapeutické asociace (dále ČAA) a vysokoškolské studium. Arteterapie se pak studuje jako samostatný obor, který nabízí Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích nebo je součástí výuky na některých fakultách, například na pedagogické, filozofické a teologické v Praze a Brně.

Ateliér arteterapie Pedagogické fakulty v Českých Budějovicích, jako jediný samostatný obor arteterapie u nás poskytuje další specializaci pracovníkům v různých oborech práce s lidmi, zejména pedagogům, psychologům, lékařům a dalším. Specializace umožňuje absolventům v rámci jejich profesních úkolů uplatňovat edukační, poradenskou, diagnostickou a terapeutickou činnost, která je založena na systematické práci s výtvarnými projevy osob, s nimiž pracují.¹³

Kromě arteterapie se v pedagogické oblasti rozvíjejí i obory jí příbuzné, jako například artefiletika. Ta se rozvíjí v souvislosti s esteticko-výchovnými a expresivně-terapeutickými obory. Vyučuje se na některých pedagogických fakultách jako

¹² Srov. VYUŽITÍ ARTETERAPIE. Arteterapie.cz [online]. © 2012-2016 [cit. 2016-03-13]. Dostupné z WWW: < <http://www.arteterapie.cz/?podkategorie=arteterapie&clanek=7> >

¹³ ATELIÉR ARTETERAPIE PF JU. pf.jcu.cz [online]. [cit. 2016-03-13]. Dostupné z WWW:< <https://www.pf.jcu.cz/stru/katedry/arte/> >

renomovaná specializace v rámci kateder výtvarné výchovy. Její definice zní takto: „ *Artefiletika je reflektivně-tvořivé pojetí výchovy uměním, zaměřené především na výtvarnou kulturu (tj. na výtvarné umění a na estetické stránky hmotné kultury a přírody). Pojem “artefiletika” je odvozený z latinského “ars, artis” = umění, a řeckého slovního kořene “-fil-”, který vyjadřuje vztah anebo příznivý postoj (např. “mít rád”). V tomto případě se týká tzv. filetického pojetí výchovy, které je založeno na respektování osobních zkušeností i potřeb žáků a směřuje k jejich intelektuálnímu a morálnímu rozvoji prostřednictvím reflektivní komunikace.*“¹⁴ Zjednodušeně řečeno jedná se o metodu, jejíž podstatou je propojení uměleckých aktivit s jejich reflexí, která se uskutečňuje prostřednictvím dialogu mezi pedagogem a žákem nebo v celé tvůrčí skupině. Zmíněná reflexe má potom sloužit k poznání kultury a přírody na základě sebepoznávání. Odborníci se shodují, že toto výchovné pojetí využívá umění k duševnímu rozvoji a k pozitivní prevenci psychosociálních poruch, zejména u dětí a mladistvých. Artefiletika se tak teoreticky opírá o psychologické teorie tvořivosti s důrazem na originalitu a spontaneitu, v neposlední řadě se snahou, co nejlépe motivovat žáka a vtáhnout ho do prožitku.¹⁵

ČAA poskytuje zájemcům o obor různá školení a kurzy, ve kterých člověk získá základní vědomosti a osvojí si praktiky, které jsou nutné ke správnému výkonu. Kromě základů arteterapie získá jednotlivec odbornou způsobilost, která přímo souvisí s poskytováním zdravotní péče. Tento kurz dává účastníkům ucelený soubor vědomostí a dovedností, jak manuálních, tak i intelektových. Účastníci získávají přehled o využití výtvarné tvorby při léčení psychických i psychosomatických obtíží. Jednotlivé moduly obsahují část teoretickou, teoreticko-praktickou a praktickou, včetně supervize.¹⁶

Uplatnění arteterapeuta je u nás velmi obtížné. Samostatné studium tohoto oboru totiž nenahrazuje vzdělání z oboru pedagogiky, psychologie, lékařství, psychoterapie a rehabilitace, rovněž neopravňuje vykonávat jinou činnost, než arteterapeutickou. Proto

¹⁴ ARTEFILETIKA. KritickeMysleni.cz [online]. © 2001-2016 [cit. 2016-03-13]. Dostupné z WWW:<<http://www.kritickeMysleni.cz/klisty.php?co=28/lartfiletika>>

¹⁵ Srov. VYUŽITÍ ARTETERAPIE. Arteterapie.cz [online]. © 2012-2016 [cit. 2016-03-13]. Dostupné z WWW: <<http://www.arteterapie.cz/?podkategorie=arteterapie&clanek=7>>

¹⁶ Srov. VYUŽITÍ ARTETERAPIE. Arteterapie.cz [online]. © 2012-2016 [cit. 2016-03-13]. Dostupné z WWW: <<http://www.arteterapie.cz/?podkategorie=arteterapie&clanek=7>>

jsou arteterapeuti většinou součástí týmů, ve školství hovoříme o asistentovi pedagoga.¹⁷

1.5 Profese arteterapeuta

K vykonávání jakékoliv profese by měl mít člověk dané předpoklady, jinak tomu není ani u arteterapie. Dalo by se říci, že k vykonávání této práce by měl mít člověk ještě „něco navíc“, jako všichni lidé, jež pracují v oblasti takzvaných pomáhajících profesích. Pro ideální výkon jsou nutné znalosti z psychologie, pedagogiky, zejména té speciální, medicíny, zvláště pak psychiatrie. Mezi vlastnostmi arteterapeuta by neměla chybět empatie, schopnost předvídat, schopnost improvizace, duchaplnost a intuice. Měl by mít jasný žebříček hodnot, vysoký morální kredit a v neposlední řadě cílevědomost, která je potřeba ke stanovení, ale hlavně splnění cílů. Specificky je pak důležité, aby byl arteterapeut vzdělaný v obou liniích výrazů. Tedy v arte (umění) a terapii (léčbě). Jestliže někdo chce pomáhat druhým pomocí umění, měl by se v něm také vyznat, proto je nutné projít alespoň kurzem o základech dějin umění, estetiky i různých výtvarných technik. U většiny vzdělávacích programů nalezneme požadavek, aby budoucí arteterapeut prošel výcvikem v psychoterapii.

Při samostatném výkonu profese se za prvořadé považuje vytvoření atmosféry důvěry. Bez toho se pak pacienti nedokáží svěřit v takovém rozsahu, jaký je potřeba. Dále je kladen důraz na individualitu – každý člověk má jiné potřeby, zážitky, zkušenosti a potřebuje, aby se s ním podle toho pracovalo. S ohledem na ovládání různých metod a technik je po arteterapeutovi požadováno být více lidský, než mechanický, jednoduše řečeno - neřídit se podle přesných pravidel a cílů, být trpělivý a nehledět jen na stanovený čas. Vztah mezi klienty a terapeuty je to nejdůležitější, co je v této práci potřeba. Když někomu nedůvěřujete a cítíte, že jste jen jméno a číslo v archu, celý proces tím, přes veškeré snahy, končí. Klienta, v našem případě žáka, je třeba vést k sebeakceptaci, ne k sebenegaci.¹⁸

¹⁷ Srov. Šicková - Fabrici, Jaroslava. *Základy arteterapie*. Praha: Portál 2002, str. 57.

¹⁸ Srov. Šicková - Fabrici, Jaroslava. *Základy arteterapie*. Praha: Portál 2002, str. 58-59.

Přes umělecké aktivity arteterapeut pomáhá:

- Hledět na sebe – prostřednictvím své umělecké reflexe – jinak, než doposud
- Vytvořit si určitý nadhled, tak jak se z nadhledu dívá na své dílo
- Plněji prožívat a akceptovat své pocity nejen během vlastní tvorby
- Zvýšit svoji sebedůvěru a sebeúctu přes zážitky úspěchu v umělecké oblasti
- Být ve výtvarné reflexi otevřenější a svobodnější
- Více akceptovat druhé, jejich výtvarný názor a styl¹⁹

1.6 Cíle arteterapie

Jak už bylo mnohokrát řečeno, arteterapie je metoda založená především na individualitě, stejně je to i s jejími cíli. Mezi nejčastější a nejobecnější dělení patří to, se kterým přišla Marian Liebmanová – ta dělí cíle na individuální a sociální. K individuálním patří veškeré prožitky a pocity, které se týkají člověka samého, jako sebereflexe, sebeprožívání, sebehodnocení, prožívání vlastních zážitků, růst osobní svobody a motivace. Mezi sociální cíle řadíme především vnímání a přijetí druhých lidí, uznání jejich hodnot a úspěchů, pochvala, zapojení do skupiny a komunikace, dále pak vyjádření svých problémů v rámci skupiny, pochopení vztahů, sociální podpora.²⁰

V arteterapii u dětí se klade důraz na tyto cíle:

- Pomáhat při navození kontaktu s dítětem
- Umožňovat nahlédnutí do jeho nevědomého života
- Snižování jeho agresivní a sexuální napětí
- Vytvářet prostor pro vyjádření impulzivní motorické aktivity dítěte
- Umožnit mu experimentovat s formou
- Napomáhat socializaci
- Podporovat integraci osobnosti
- Formulovat hodnotnou klinickou zprávu o dítěti

¹⁹ Šicková - Fabrici, Jaroslava. *Základy arteterapie*. Praha: Portál 2002, str. 59.

²⁰ Srov. Tamtéž.

V arteterapii prováděné u dospělých se přiklání k interdisciplinárním přístupům. Cíle jsou viděny v rekonstrukci, integraci, budování odpovědnosti za vytváření vlastního života a životních plánů.

Společným cílem u všech věkových skupin je znovuvybudovat narušené dispozice člověka – kreativitu, schopnost komunikace, znovu přijetí sebe, lidí, kterými je člověk v životě obklopen a prostředí, ve kterém žije. Zjednodušeně řečeno je ideálním výsledkem a známkou toho, že byla terapie úspěšná na sto procent, když člověk začne znovu chápat život ve všech jeho souvislostech a jeho smysluplné prožívání.²¹

²¹ Srov. Šicková - Fabrici, Jaroslava. Základy arteterapie. Praha: Portál 2002, str. 62.

2 BARVY A JEJICH VÝZNAM

Barvy jsou součástí našeho každodenního života, málokdo si tak připouští jejich význam na naše vnímání. De facto se podle barev řídíme celý život. V dětství si je osvojujeme a učíme se rozeznávat různé odstíny při kreslení. Průměrně od dvou let děti vědí základní rozdělení a dokáží určit barvu slunce, trávy, nebe, tedy žlutou, zelenou a modrou. Schopnost rozeznávat barvy je jedním úkolem dětí u zápisu ke školní docházce, podle barev si vybíráme oblečení, nábytek a mnoho dalšího.

Nejvíce přirozenými barvami jsou takzvané zemité tóny – hnědá, šedá, bílá, béžová, pastelově zelená a modrá. Je to kvůli tomu, že jsou to barvy přírody, pro naše oko nejvíce známé, aniž bychom hledali důvody. Zemité tóny jsou nejčastěji používány právě při výbavě domu, bytu. Jsou lehce kombinovatelné, příjemné na pohled, nedráždivé.

Příroda nás ovlivňuje ve všech sférách našeho života, v oblasti barev snad ještě mnohem více, než v ostatních. Vezměme si jednoduchý příklad z běžného života – při výběru oblečení, kosmetiky, vůně musíme znát, jaký jsme typ: jarní, letní, podzimní, zimní. Na příkladu barev rozdělených podle ročních období, si můžeme ukázat, že jejich vnímání může být zcela objektivní, ačkoliv každý člověk vnímá a cítí barvy svým osobitým způsobem.

- *Jaro* – probouzející se mladistvě světlá, zářící příroda, jasné barvy, žluté, žlutozelená
- *Podzim* – barvy nejsilněji kontrastují s barvami jara, zelená a živá vegetace se rozpadá na matnou hnědou, červenou a fialovou
- *Léto* – maximální naplnění vegetačního cyklu se odráží ve tvarech a barvách, které mají největší hutnost a plastické naplnění životních sil, teplé, husté, aktivní barvy – výrazně uplatněn vitální (životní) kontrast zelené a červené
- *Zima* – jako vegetační období představuje introvertní pohyb zemských sil, pasivita v přírodě se projevuje také ve stahování barev do sebe, vyznačuje z nich hloubka a meditace, převažují studené tóny – modrá, modrofialová²²

²² JEBAVÁ, Jana. *Úvod do arteterapie*. Praha: Univerzita Karlova 1997, str. 36.

2.1 Barva v dějinách

Už ve starých civilizacích můžeme nalézt důležitost a symboliku barev, které byly součástí jejich kultu a mýtů. Egypťané vystihovali barvami podstatu věcí, například modře byl vymalovaný bůh Amon, stejně tak modrý vous a paruka Faraóna. Můžeme se tak domnívat, že modrá byla pro Egypťany barvou kosmických, nadpřirozených věcí. Hebrejšťina nemá vlastní označení barev, a proto využívá charakteristické věci, aby vyjádřila barevnost: mlékem vyjadřuje bílou, hlínou červenou, safír přirovnává k nebesky modré a logicky rostliny k zelené.

V oblasti křesťanství se barvy ustálily až časem, a to pro zobrazení osob z Nového zákona: Ježíši patří bílá a červená, Panně Marii modrá a růžová, svatému Josefu pak hnědá a zelená. Výjimkou jsou Černé madony – jejich původ nacházíme v textu starého zákona (...černá jsem a přece půvabná...) ²³

Symbolika a význam barev se za staletí lidského vývoje měnila jen nepatrně. Většinou šlo spíše jen o připodobňování podle individuálního citění člověka nebo o módní záležitost. Jiné barvy byly v popředí baroka, jiné zase v období renesance. Malíři si často vymýšleli své vlastní teorie o barvách většinou podle jejich nálady i podle toho, co bylo právě v kurzu. Podstata barev však zůstala stále stejná.

2.2 Symbolika barev

Bílá – Základní symbolikou je světlo, čistota, jemnost, dokonalost, nadpřirozenost. Stejně jako černá patří mezi takzvané nepestré barvy a jejím přidáním k jiným barvám vytváří různé odstíny. Nacházíme ji jako symbol při svatbách, narození, mnohdy i při smrti. Paradoxně ji můžeme označit také jako smuteční barvu, dokonce tak byla dlouho považována na francouzském královském dvoře. Významnou byla bílá barva i v oblasti kultu – obětní zvířata byla většinou bílá a kněžský šat rovněž. I v křesťanství hraje bílá důležitou roli, vyjadřuje duchovní hloubku a nevinnost. Nejen v arteterapii ale i v běžném životě je bílá rovněž znakem určité negace – smrt, duchové, strašidla...

²³ Srov. JEBAVÁ, Jana. Úvod do arteterapie. Praha: Univerzita Karlova 1997, str. 36.

Černá – Mnozí z nás si v souvislosti s černou barvou představí tajemno, temno, neštěstí, smrt, chaos, propast. Mnohdy tomu tak skutečně je, ale černá není jen symbolem negativních věcí a vlastností. Je to, stejně jako bílá, znamení absolutna, plnosti života, vezměme si například znak Jing-Jang. Na španělském dvoře byla černá barva po dlouhou dobu symbolem vznešené důstojnosti.

Červená – Symbolika červené je daná už od pradávna – znamená oheň a krev. Ve své rozporuplnosti je pak červená znamením dobrým i zlým. V pozitivním smyslu vyjadřuje teplo, vášeň, lásku, plodnost, v tom negativním válku, ničivé účinky ohně, krev, nenávisť. Některé národy měly ve zvyku posypat zemřelého okrovou nebo červenou barvou v naději, že barva, která znamená krev a život přivede mrtvé zase mezi živé.

Ve starověku vládlo přesvědčení, že červená chrání před nebezpečím, proto lidé označovali zvířata, domy, stromy právě touto barvou. Doufali v ochranu před zlými silami. Oproti tomu staří Egypťané používali červenou, když chtěli dát najevo nesouhlas, výhrůžku, zlost. Červená jako barva lásky se k nám dochovala ze starověkého Říma, kde symbolizovala svatbu a plodnost. Středověcí malíři, jako například Hieronym Bosch, používali červenou k zobrazení veškeré negace, nejčastěji pekla. Rudá barva se v neposlední řadě objevila i v přírodních vědách a filozofii – alchymisté označovali symbolicky červenou barvou kámen mudrců.

Fialová – Nejedná se o základní barvu, fialová vzniká spojením červené a modré, proto bývá označována jako barva umírněnosti, rovnováhy, smíření mezi nebem a zemí, tělem a duší, láskou a moudrostí. V křesťanství vyjadřuje vážnost, kajícnost, zamyšlení – proto se s ní setkáváme nejčastěji v době adventní a postní.

Modrá – Ta znamená zejména nebe, dálku a vodu. Vyjadřuje božství a pravdu – viz modré vousy Faraona. V křesťanském středověku používali umělci modrou barvou k vyjádření Panny Marie – její plášť jako symbol čistoty a nebes. Modrá je pasivní barvou, je symbolem víry, v Číně pak nesmrtelnosti. Je – li kalná, klesá do oblasti pověr, hrůzy a smutku.

Skutečností je i fakt, že právě modrá má nejvíce odstínů, zejména proto, že tvoří základ pro odstíny fialové, hnědé, šedé a zelené. Z neznámějších je tyrkysová, blankytná neboli nebeská, královská, námořnická.

Zelená – Společně s modrou je zelená barvou Země. V prostoru vyvolává klid, harmonii, pocit naděje, to je jeden z důvodů proč je právě zelená hojně doporučována jako nosnou barvou základních prvků ve třídě, například tabule, na kterou žáci upírají celý den zrak. Na některých školách se už dokonce odstoupilo od opravování a známkování červenou barvou a přešlo se k zelené, aby to pro dítě bylo méně stresující, v případě špatné známky.

Ve smyslu neutrálním je zelená velmi tvořivá a vyvolává pocit stálosti, trvalosti, soustředěnosti. Je barvou svěžesti a čistoty, v lidech často evokuje vůně.²⁴

2.3 Barvy a čakry

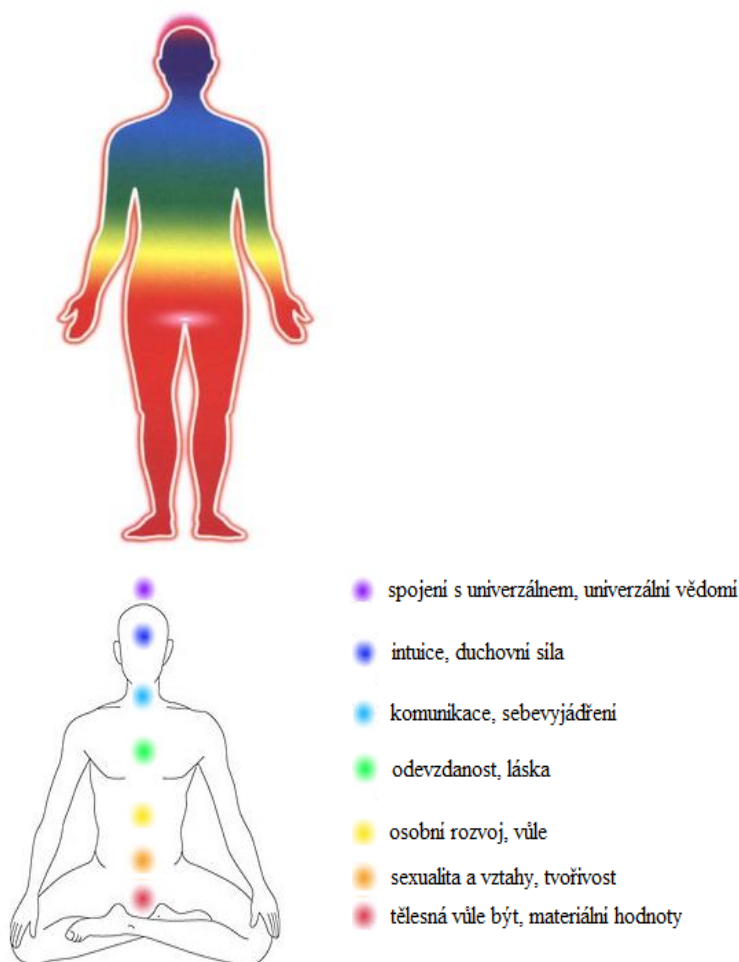
V mnoha případech se setkáme s názory, že barvy jsou součástí a jedním ze základních prvků v určitých duchovních směrech. Můžeme se setkat s názory senzibilů, mnichů, přírodních léčitelů, že kolem nás září aura, pro každého jinou aurou. Seznamujeme se pak s pojmy meditace a čakry.

Meditace barev vychází ze staré tradice, podle níž barvy působí i v našem energetickém a duševním poli. Sedm energetických center člověka nazýváme čakrami. Ty pak společně tvoří jeden barevný celek. Na tomto vědění je meditace založená. Máme v sobě barvy duhy a každá čakra přijímá příslušnou energii, přeměňuje ji a předává ji dále. To může v konečném důsledku působit i na oblíbenost barev, která se projevuje nejen při výběru oblečení či nábytku, ale právě i při volné malbě, kdy člověk není řízen pravidly, to znamená, že nekreslí podle šablony, předlohy.

Převládá – li v nás kořenová čakra s červenooranžovou barvou, máme větší fyzickou energii a zprostředkuje nám životní sílu i nás uzemňuje. Dává nám moc, ale i vztek, lásku a nenávisť. Jednoduše řečeno – probouzí v nás veškeré emoce. Sakrální čakrou je oranžová, která vzniká spojením červené a žluté, proto má harmonizující účinek. Reprezentuje vitalitu a duchovní sílu. Zprostředkovává radostnou energii. Sluneční čakrou je žlutá, která reprezentuje světlo, život a nesmrtelnost. Žlutá čakra převládá u výtvarně a hudebně nadaných lidí, je zdrojem inspirace a štěstí. Zelená je nosná barva srdeční čakry, zaujímá střed duhy a nachází se přesně na rozmezí mezi studenými

²⁴Srov. JEBAVÁ, Jana. Úvod do arteterapie. Praha: Univerzita Karlova 1997, str. 42-44.

a teplými odstíny. Stejně jako oranžová symbolizuje vyrovnanost, oživuje krev, reguluje krevní tlak a léčí srdeční obtíže, mírní také bolesti hlavy. Hrdelní čakra koresponduje s modrou barvou, tedy s barvou melancholie, věrnosti a oddanosti. Nejtmavší, indigová barva je odstínem čelní čakry, která působí očištně na mentální a psychické síly člověka. Indigová je barvou pŕlnoci, jež v alchymii bývá též nazývána „černým sluncem“ – v temnotě lze uvidět světlo – to bylo od pradávna nejhlubším a nejvyšším meditativním cvičením. V dnešní době bychom to mohli přirovnat ke známému světlu na konci tunelu. Temenní čakra je nositelkou fialové barvy. Fialová je blízká i vzdálená oranžové a červené barvě. Jako směsná barva symbolizuje poznání, vášeň a mystické skutečnosti. Fialová je vlastně spojením duchovního a fyzického světa.²⁵

²⁵ Srov. SEILER-HUGOVÁ, Ueli. *Barvy: vidět, prožívat, rozumět*. Praha: Wald Press 2009, str. 103.

Zabrousili jsme do mystické oblasti barev, nelze tak opomenout astrální sféru, tedy zvěrokruh. Také znamení mají svou charakterizující barvu, která by měla něco napovědět o povaze, temperamentu a schopnostech člověka, které nám předurčily hvězdy.

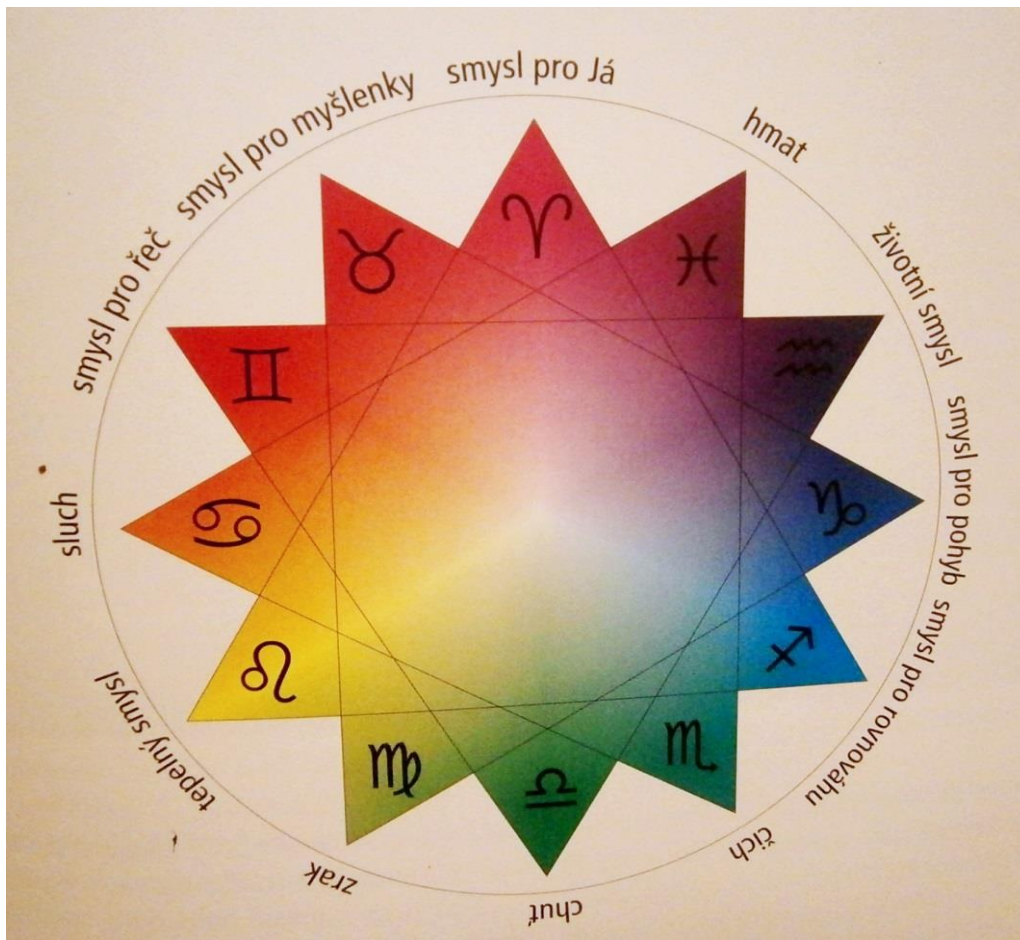
Přiřazování barev k jednotlivým znamením není jednoduchou záležitostí, chce-li se člověk držet určitých pravidel duchovních, astrálních i zemských. S touto prací nejvýznamněji korespondují barvy zvěrokruhu jakožto citlivost pro smysly. Rudolf Steiner uvedl různá přiřazení dvanácti smyslů. Zde použijeme jeho již klasické rozdělení. Zvěrokruh je tak kontinuum se začátkem v Beranu a koncem v Rybách.

Pořadí dvanácti smyslů začíná smyslem pro Já v ohnivém Beranu. Smyslové vnímání je pak oddávání se přesně tomu, co vnímám. Steiner to popisuje jako jemné oscilování mezi silami sympatie a antipatie. Smysl pro myšlenky se nachází v zemitém Býku. Myšlenkový život je dnes často konzervativní, jsou proto nutné životní síly, živé, myšlenkové vjemy pak vedou k intuicím. Smysl pro řeč se uskutečňuje v Blížencích a sluch se nachází v Raku. Sluch poznává nitro světa, to pak vede k magicko-emocionálním pocitům a prožitkům.

Tepelný smysl bývá přiřazován ke slunečnému Lvu. Slunce je světlo, život, láska. Dle Josepha Beuyse je teplo předpokladem k sociálním procesům, právě proto jsou Lvi komunikativní, většinou na vysokých pracovních pozicích. Zrak jako dominující smysl se nachází v Panně. Pro Pannu je charakteristická věrnost, pořádnost a dar dobrého pozorování a intuice. Oko nám na rozdíl od ucha ukazuje svět jen z vnějšku. Chuť je doma v uměleckých Váhách, má-li někdo chuť, je-li někdo dobrým kuchařem, gurmánem, bývá také velmi dobrým umělcem, zejména, co se týká kreativity.

Čich patří k ambivalentnímu Štíru, znamení nesoucí v sobě ono „zemřít a zrodit“ spojuje nebeskou vůni a pekelný puch. Smysl pro rovnováhu patří k etickému Střelci. Tento v podstatě labilní smysl – příbuzný jemnému sluchu – nám dává pocit vzpřímené chůze. Překvapivé je přiřazení smyslu pro pohyb ke statickému Kozorohu. Jako zvíře je však kozoroh velmi pohyblivý. K tomuto znamení patří kolena a kostra a projevuje se v něm vůle. Životní smysl patří k Vodnáři nesoucím živou vodu. Znamení vynálezců, intuice, originality. Předpokladem intuitivní kreativity je stav proudění.

Hmat nám ukazuje svět Ryb. Toto mediální znamení, které všechno seismograficky registruje a důvěřuje více citu, než rozumu, je domovem hmatu Teprve hmat nám dává jistotu, že svět existuje.²⁶

²⁶ Srov. SEILER-HUGOVÁ, Ueli. *Barvy: vidět, prožívat, rozumět*. Praha: Wald Press 2009, str. 114-118.

3 INDIVIDUÁLNÍ PŘÍSTUPY VE VÝUCE U ŽÁKŮ SE SPECIÁLNÍMI VÝUKOVÝMI POTŘEBAMI

Arteterapie je účinnou metodou léčby pro všechny typy lidí, s různými problémy, v různém věku. Moderní přístupy v medicíně tak umožňují nahlížet na indispozice člověka z několika pohledů a „ke slovu“ se pak dostanou metody, které s klasickým lékařstvím nemají mnoho společného nebo se alespoň používají jako doplňující postupy v samotné léčbě. Proto je tato práce zaměřena na arteterapii ve výuce výtvarné výchovy žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.

Pro lepší orientaci a upevnění v tématu se na následujících řádcích podíváme na zásadní ustanovení platné školské legislativy a budeme definovat základní pojmy, které jsou zcela nezbytné k seznámení se s celkovou problematikou. Pro každého pedagogického pracovníka pracujícího s žáky se speciálními vzdělávacími potřebami (dále jen SVP) by pak mělo být samozřejmostí, že zná patřičná ustanovení.

Zaměříme se na stručný rozbor nejdůležitějších ustanovení školského zákona a jeho prováděcí vyhlášky č 73/2005 Sb. Ve školském zákoně jsou konkrétně vyjmenovány skupiny jedinců, při jejich vzdělávání lze uplatnit specifické postupy a metody práce, které jim pomáhají vyrovnávat jejich znevýhodnění oproti ostatním žákům, podle zákona (§ 16 odst. 1-4) se tak jedná o žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Žák se SVP je tedy „ osoba se zdravotním postižením, zdravotním znevýhodněním nebo sociálním znevýhodněním.

- **Zdravotní postižení:** *mentální, tělesné, zrakové nebo sluchové postižení, vady řeči, souběžné postižení více vadami, autismus a vývojové poruchy učení nebo chování*
- **Zdravotní znevýhodnění:** *zdravotní oslabení, dlouhodobá nemoc nebo lehčí zdravotní poruchy vedoucí k poruchám učení, chování, které vyžadují zohlednění při vzdělávání*
- **Sociální znevýhodnění:** *rodinné prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, ohrožení sociálně patologickými jevy, nařízená ústavní výchova nebo uložená ochranná výchova, nebo postavení azylanta, osoby požívající*

doplňkové ochrany a účastníka řízení o udělení mezinárodní ochrany na území české republiky podle zvláštního právního předpisu

Vyhláška č. 73/2005 sb., ve znění vyhlášky č. 147/2011 sb., v § 1 odst. 6 pro účely poskytování tzv. vyrovnávacích opatření blíže specifikuje žáka se sociálním znevýhodněním jako žáka „z prostředí, kde se mu nedostává potřebné podpory k řádnému průběhu vzdělávání včetně spolupráce zákonných zástupců se školou, a žák znevýhodněný nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka.“²⁷

Z důvodů plánovaných změn školského zákona a vyhlášky č. 73/2005 Sb. bude v této práci nadále čerpáno z nové vyhlášky č. 27/2016 Sb., s platností od 1. září 2016.

V dnešní době, kdy stále častěji slyšíme o inkluzi a integraci žáků se SVP do běžných škol, však nemůžeme opomenout, že žáci speciálních škol potřebují také speciální, neboli individuální přístupy, které jsou v souladu s různými podpůrnými opatřeními. Dle nově schválené vyhlášky č. 27/2016 Sb. se jedná o:

- Podpůrná opatření prvního stupně představují minimální úpravu metod, organizace a hodnocení vzdělávání a jsou poskytována žákovi, u kterého se projevuje potřeba úprav ve vzdělávání nebo školských službách a zapojení v kolektivu. Podpůrná opatření prvního stupně nemají normovanou finanční náročnost.
- Pokud by k naplnění vzdělávacích potřeb žáka nepostačovalo poskytování podpůrných opatření prvního stupně, doporučí škola nebo školské zařízení (dále jen „škola“) žákovi využití poradenské pomoci školského poradenského zařízení za účelem posouzení jeho speciálních vzdělávacích potřeb.
- Podpůrná opatření druhého až pátého stupně se poskytují na základě doporučení školského poradenského zařízení a s informovaným souhlasem zletilého žáka nebo zákonného zástupce žáka.

²⁷ VALENTA Milan a kolektiv. *Školská integrace žáků se zdravotním postižením. Inkluzivní pedagogika pro pedagogy běžných škol*. Ústí nad Labem: EdA, o. s. 2012, str. 14.

- Podpůrná opatření se poskytují samostatně nebo v kombinacích různých druhů a stupňů v souladu se zjištěnými speciálními vzdělávacími potřebami žáka. Konkrétní druh podpůrného opatření lze poskytovat pouze v jednom stupni.
- Členění konkrétních podpůrných opatření do stupňů, pravidla jejich použití a normovaná finanční náročnost podpůrných opatření druhého až pátého stupně jsou stanoveny v příloze č. 1 k této vyhlášce.²⁸

Mezi další specifika patří i individuální vzdělávací plány. Ty si škola vytváří sama na základě doporučen školského poradenského zařízení nebo na žádosti samotného zletilého žáka, u nezletilého žáka pak zákonných zástupců. Dle platné legislativy je IVP závazným dokumentem, který obsahuje všechny osobní informace o žáku, zákonných zástupcích i pedagogických pracovnících, je tvořen podle aktuálních potřeb daného žáka a se všemi body IVP musí být vyučující důkladně seznámeni.

U dětí se SVP se často setkáváme i s asistentem pedagoga, který je k dispozici jak žáku, tak učiteli. Asistent pedagoga pomáhá jinému pedagogickému pracovníkovi při organizaci a realizaci vzdělávání, podporuje samostatné zapojení žáka do výuky i do kolektivu, snaží se jej rozvíjet v ostatních sférách a adaptaci na školní prostředí.²⁹

Žádný legislativní dokument však blíže nespecifikuje, co jsou to speciální vzdělávací potřeby. Nicméně je dáno, že SVP žáka zjišťuje školské poradenské zařízení (pedagogicko-psychologická poradna nebo sociálně-pedagogické centrum). Tato zařízení se nadále podílejí na výchovně-vzdělávacím procesu u žáků, kterým diagnostikovala SVP. Jejich služby jsou určeny jak žákům a jejich zákonným zástupcům, tak i učitelům. Žáci se SVP mají právo na:

²⁸ **PODPŮRNÁ OPATŘENÍ.** Vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných.

msmt.cz [online]. © 2013-2016 [cit. 2016-03-29]. Dostupné z WWW:< <http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/klicove-dokumenty-ke-spolecnemu-vzdelavani-3>>

²⁹ **AISISTENT PEDAGOGA.** Vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných.

msmt.cz [online]. © 2013-2016 [cit. 2016-03-29]. Dostupné z WWW:< <http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/klicove-dokumenty-ke-spolecnemu-vzdelavani-3>>

- Vzdělávání, jehož obsah, formy a metody odpovídají jejich vzdělávacím potřebám a možnostem
- Vytvoření nezbytných podmínek, které toto vzdělávání umožní
- Poradenskou pomoc školy a školského poradenského zařízení
- Bezplatné užívání speciálních učebnic a speciálních didaktických a kompenzačních pomůcek při vzdělávání poskytovaných školou

Všichni žáci se SVP od chvíle, kdy jsou jim tyto potřeby diagnostikovány, prochází tzv. speciálním vzděláváním, to znamená vzděláváním, které se uskutečňuje s využitím vyrovnávacích a podpůrných opatření.³⁰

Jak již bylo zmíněno, speciální vzdělávání funguje na základě spolupráce škol a různých druhů poradenství, jako jsou poradenství ve školství, které poskytují rady v oblasti výchovy i vzdělávání, osobnostním rozvoji, při výběru budoucího povolání atd., pedagogicko-psychologické poradny, které jsou nezbytné při procesu přiznání speciálních vzdělávacích potřeb, diagnostice školních znalostí, problémů s adaptací, výukový problémů,... Dále se jedná o speciálně pedagogická centra, střediska výchovy péče a metodiky prevence. V symbióze všech zmíněných orgánů pak vzniká možnost plnohodnotného vzdělávání žáků s různými druhy postižení.

3.1 Základní vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami

Období vstupu na základní školu je důležitým mezníkem pro všechny děti i jejich rodiče. To samé platí i pro děti se SVP. Obecně je však vstup i následná adaptace u této skupiny složitější. Komplikuje je řada různých faktorů, jako je školní zralost a připravenost, nutnost volby, nutnost odpoutání se od rodiny a mnohé další. Při rozhodování na jakou školu rodiče své děti dají, je potřeba zvážit mnoho okolností, zejména pak to, jaké samotné dítě je. Hodnocen je stupeň a druh postižení, do jaké míry je postižení kompenzováno a zda umí dítě používat kompenzační pomůcky. Nesmí se opomíjet jeho vlastnosti, schopnosti komunikace, sociabilita. U dětí se SVP je tak povinná školní docházka odložena výrazně častěji, než u dětí intaktních.

³⁰VALENTA Milan a kolektiv. *Školská integrace žáků se zdravotním postižením. Inkluzivní pedagogika pro pedagogy běžných škol.* Ústí nad Labem: EdA, o. s. 2012, str. 15.

Zásadní pro vstup do základní školy i adaptaci na ni je úroveň sociálního prostředí, ze kterého dítě pochází. Problémy se školní docházkou tak vyplývají ze skutečnosti, že dítě se SVP má omezené zkušenosti s jiným sociálním prostředím. Chybí pak připravenost v oblasti schopností i návyků, v neposlední řadě celý proces ovlivňuje i to, jaké je samotné dítě se SVP.³¹

3.2 Středoškolské vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami

Za zásadní ve výchovně-vzdělávacím procesu u žáků se SVP je považováno poradenství pro volbu povolání. Lidé s postižením či jiným znevýhodněním mají obecně ztíženou situaci v profesní orientaci. Výchovní poradci, kteří fungují na všech typech základních škol, musí společně se zákonnými zástupci i žáky se SVP pečlivě zvažovat jejich přechod na střední školu tak, aby měli reálnou šanci uplatnit se ve zvolené profesi.³²

Existuje poměrně omezená nabídka středních škol samostatně zřízených pro žáky s určitým druhem postižení. Ty jsou pak zřizovány s ohledem na specifika jednotlivých postižení a reálné možnosti následného uplatnění absolventů. V dnešní době se jedná o různá odborná učiliště. V případě, že je diagnostikována lehká a středně těžká mentální retardace či tělesné postižení, které brání vykonávat potřebné úkony k získání dovedností a znalostí v určitém oboru, pak hovoříme o Praktických školách dvouletých, jenž bývají povětšinou zřizovány při speciálních a praktických základních školách.

3.3 Metody a formy práce

Tvoření individuálních vzdělávacích plánů je u žáků se SVP de facto samozřejmostí. V praxi se však setkáváme s individuálními přístupy při každém úkolu, pobídnutí, akci. Každý žák potřebuje a dokonce sám vyžaduje zvláštní přístup, proto musí mezi vážené vlastnosti pedagoga patřit kreativita, pohotovost a schopnost empatie. Výtvarná výchova, která je vlastně hlavním tématem celé práce, patří mezi ty předměty, u kterých se mohou povolit hranice, proto se u dětí se SVP arteterapie používá čím dál častěji.

³¹ Srov. VALENTA Milan a kolektiv. *Školská integrace žáků se zdravotním postižením. Inkluzivní pedagogika pro pedagogy běžných škol*. Ústí nad Labem: EdA, o. s. 2012, str. 24-25.

³² Srov. Tamtéž.

Hlavním cílem je rozvíjet smyslové vnímání, pozornost a představivost, díky které pak dochází k uvolnění emocí a fantazie.

Správný pedagog tedy musí dbát na individuální přístupy, být tolerantní vůči tempu, systematicky používat názorné pomůcky, dbát na jejich časté střídání a nebát se zařadit do výuky i chvilku relaxace, která je u těchto žáků přímou nutností. Účinnou metodou je také střídání činnosti s pohybovými aktivitami – vyjádření pomocí pantomimy, tance,... Čím více je šetřena jejich pozornost, tím lépe se to odrazí v konečném výsledku. V neposlední řadě se musí dát žákovi dostatečný prostor a čas k upevnění učiva, někdy je nutné smířit se i s několikatýdenní snahou.

U žáků se SVP je také důležitý způsob hodnocení. Nutno volit vhodné a přiměřené způsoby pro získávání podkladů, kladná motivace nesmí zaostávat. Vhodné je použití razítek, obrázků, samolepek, později pak přidat běžnou klasifikaci, která by měla být doplněna slovně.

Obrazové materiály jsou vhodným způsobem, jak v žákovi upevnit znalosti, slouží také k rozpoznávání, učí se dle nich rozdílu a lépe si dokáže vzpomenout. Je dobré používat co nejjednodušší linie nebo obrázky, které děti znají ze života a jejich přirozeného prostředí.

4 METODY A FORMY ARTETERAPIE VE VÝTVARNÉ VÝCHOVĚ ŽÁKŮ SE SPECIÁLNÍMI VZDĚLÁVACÍMI POTŘEBAMI

V posledních letech dochází ke snahám o nové vymezení paradigmatu oboru speciální pedagogika. Vedle tradičních sociálně-pedagogických intervencí z oblasti výchovy a vzdělávání se s narůstající intenzitou prosazuje širší termín terapie. V praxi se lze setkat s rozšířením vzdělávacích strategií o terapeuticko-formativní postupy. Těmito postupy rozumíme expresivní formy reprezentované především arteterapií, artefiletikou, muzikoterapií, taneční a pohybovou terapií či dramaterapií. Tyto formy intervencí nacházejí uplatnění ve školním, dospělém i seniorském věku u osob i s těžšími formami postižení.³³

V následujících ukázkách si představíme úlohu výtvarného projevu, způsoby arteterapie i díla žáků se SVP. Je třeba zdůraznit, že veškeré pokusy a snahy probíhaly ve školním prostředí, nebyly k dispozici ani ateliéry, ani speciální učebny. Arteterapie byla prováděna u žáků se SVP, většinou s lehkou, až středně těžkou mentální retardací, ze sociálně slabého prostředí, v jednom případě s těžkým tělesným postižením.

V předchozích kapitolách jsme si představili různé druhy arteterapie, několikrát spojované i s různými psychologickými a psychoterapeutickými metodami, proto je zapotřebí si uvědomit, že práce s každou skupinou nebo individuálně se samotným jedincem je v každém případě odlišná a těžko srovnatelná. Nejdůležitější bylo správné navázání kontaktu mezi terapeutem a žákem a hlavním cílem pak bylo ukázat žákům se SVP, že i při takových předmětech, jako je výtvarná výchova, mohou zkusit něco nového, něco, co je potěší, uklidní, překvapí,...

4.1 Úloha výtvarného projevu

Z předchozího textu vyplynulo, že výtvarný projev v arteterapii je vnímán jako prostředek sebevyjádření, jedná se o tu nejjednodušší formu interpretace jak pedagogovi, tak samotným žákům. Dále je patrné, že rámec, v němž arteterapie probíhá, je dán trojicí subjektů – terapeut, artefakt a pacient. Vztah mezi terapeutem a pacientem

³³ Srov. SOCHOR, Pavel. *Člověk s postižením a výtvarná tvorba. Od zobrazování k autorství*. Brno: Masarykova univerzita 2015, str. 52.

je vymežitelný některými úkony, jako jsou např. podpora a doprovázení pacientovy tvorby, vytváření podmínek pro tvorbu, empatie a pomoc. Vztah pacienta k artefaktu je pak obrazem vztahu k sobě, k léčbě, ke svému tělu a ke světu vůbec. Artefakt je zprostředkovatelem kontaktu arteterapeuta a pacienta.

Vznikem nového oboru se rozšířilo používání výtvarných technik z psychiatrických zařízení a dalších institucí, zejména těch, kdy se pacient pohybuje v omezeném prostoru (věznice, nemocnice, dětské domovy,...) Začalo se v nich pracovat většinou s vizuálním materiálem, především s dětmi a mladými lidmi, kteří trpí nějakou sociální obtíží. Pro dítě, zvláště pak s nějakým druhem mentálního postižení, není a nemůže být obrázek považován za prostředek porozumění obtížím, ale je cenným prostředkem komunikace s dospělým, což jej činí pro psychoterapii velmi významným. Proto byly dětskému výtvarnému vyjádření věnovány četné publikace, zvláště Anny Freudové, Mélanie Kleinové a dalších. O něco později byla vytvořena technika „čmárání“, která má funkci symbolické výměny jako zdroje terapeutické sublimace.

Pro děti a lidi s LMP slouží výtvarné prostředky k překonání neschopnosti vyjádření vnitřních stavů a napomáhají k vyjádření emocí. Nabídnutý kreativní prostor je příležitostí vstoupit do kontaktu s různými materiály – dřevem, barvami, látkou, hlinou – a vytváří tak ovzduší hry kontrastující s medicínským kontextem. Postupně se tyto zkušenosti dostávaly do vztahu k jednotlivým psychoterapeutickým školám, ale arteterapie se svou prací s výtvarnou tvorbou za účasti psychoterapeutů, pedagogů, výtvarníků stávala rovněž záležitostí mezioborovou.³⁴

4.2 Arteterapie v praxi

Podle rožnovské školy patří mezi nejčastější a nejpreferovanější výtvarné techniky koláže, akvarelová malba, popřípadě kombinovaná technika spojující některý ze způsobů výtvarného vyjádření, jako je tuš, tempera, suché křídly nebo voskové pastely. Specifikou je pak takzvané vymývání nebo akční akvarel.

³⁴Srov. LHOTOVÁ, Marie. *Proměny výtvarné tvorby v arteterapii*. České Budějovice: Scienta 2004, str. 20.

4.2.1 Práce žáků praktické školy

Akvarel

Při práci s akvarelovými (vodovými) barvami se používá široký štětec a pracuje se většinou bez předkreslování tužkou či pastelkami. Malířský projev je ovlivněn prací s nahodilými myšlenkami i momentálním propojením barev a vody, jež otevírá prostor pro hru.

Příkladem je tento obrázek: *Když kytky kvete*. Vznikal rozpouštěním a zapouštěním jednotlivých barev do sebe a největší zajímavostí bylo, že ze začátku nebylo jasné, co bude výsledkem – ten se formoval postupně v myšlenkách podle toho, kam se roztékaly barvy a co výsledný obraz nejvíce připomínal. K dokončení pak už bylo zapotřebí jen pár rychlých tahů štětce, aby se naznačil střed květiny.

Jedním ze specifík u dětí s mentálním postižením je neschopnost správné výslovnosti a porozumět pravému významu slova, výpadky slov, nejasná artikulace. Úkol zněl:

Namalovat měsíc, ve kterém jsem se narodil.

Anička: „ *Když slavím narozeniny, maminka mi přinese rozkvetlou větev. Venku všechno voní a všude slyším bzučení, taky zahlédnu včelu. Černý ptáček má hnízdo pod střechou.* “

Anička si v danou chvíli neuměla vybavit slovo, které jsme hledali. Dokázala však nakreslit růžové stromy a zelenou trávu. Po následujícím rozhovoru jsme se dopátrali, že se narodila v květnu.

Rozpíjecí metoda

Tato metoda patří mezi velmi oblíbené. Zpravidla se používají akvarelové či anilinové barvy a tuš. Žáci mají za úkol si nejdříve vybrat námět obrázku podle zadaného tématu. V našem případě úkol zněl: *Čím bych byl nejraději na jaře*. Následně si svou představu předkreslí tužkou, poté navlhčí čtvrtku a pomocí tuše obrázek „rozpíjí“. Přesto, že si zvolili artefakt s pevnými rysy, voda a tuš způsobí, že se ostré linie „rozutíkají“ do ztracena. Je to metoda, která je velmi příjemná pro oči, souběžně znovu funguje princip hry.

Kristýna je devatenáctiletá dívka z dětského domova. Je velmi vnímavá a empatická, jejím největším snem je být šťastná a stále zamilovaná, mít velkou rodinu a nemuset se řídit přísnými pravidly. Chtěla by zažít trochu volnosti, často si se věcmi ale nedokáže poradit, nikdo ji to nenaučil. Proto si jako svůj motiv zvolila vlaštovku, která se může rozlétnout do všech stran, najde si klidné místo, kde vychová svoje mláďata a naučí je létat.

Terežka má diagnostikovanou středně těžkou mentální retardaci, přesto, nebo možná právě proto, je to dívka, která má velmi rozvinuté smysly, sama říká, že nejraději „čichá“. Má ráda všechny druhy vůní, většinou je jako první zaregistruje. Má rozvinutou velmi jemnou motoriku, s oblibou si věci nejdříve „omaká. Za svůj symbol si zvolila tulipán.

Pomocí rozpíjení mohou žáci sledovat a uvědomovat si, že ne vše je tak, jak to na první pohled vypadá, že i oni sami jsou schopni posouvat hranice, že dokáží narušit pevné vazby a linie, když budou chtít. Naučí se, že tomu tak je i ve skutečném životě, v přírodě nic není stejné ani nemožné. Zároveň mohou sledovat, jak na sebe vzájemně působí různé materiály i pomůcky, že i obyčejná kapka vody v kombinaci s barvou může vytvořit jemné tvary, které vycházejí z našeho nitra.

Mandaly

Slovo "mandala" pochází ze sanskrtu a znamená "kruh - střed". Motivem kruhu je lidstvo fascinováno od nepaměti, a není divu - vždyť kruhový princip je ve světě skutečně všudypřítomný, ať už ve tvarech, pohybu nebo v čase. Symbolický význam kruhu vyplývá už z jeho geometrické podstaty dokonale pravidelného tvaru, organizovaného kolem pevného bodu. Jako takový představuje ideální jednotu s pevným středem, a zároveň i nekonečno a věčnost.³⁵

Svoje uplatnění najdou mandaly i v pedagogice, zvláště pak v té speciální. Výsledkem by mělo být uklidnění, celková harmonizace a především rozvoj fantazie. Žáci mohou pustit uzdu a vytvořit si tak mandalu přesně podle svých představ, mohou k tomu použít nespočet pomůcek od pravítka, kružítko, různých šablon, až po počítačové programy, kde skládají navržené tvary a linie k sobě. Tvoření mandal proto nemůže chybět ani v arteterapii. U žáků se SVP jde především o pokus sladit barevnou kompozici, s trochou štěstí se dostat do stavu, kdy dítě vypustí veškeré myšlenky a soustředí se pouze na barvy a jednotlivé odstíny.

³⁵ CO JE TO MANDALA? mandaly.e-kontakt.cz [online]. © 2016-2016 [cit. 2016-04-09]. Dostupné z WWW: < <http://mandaly.e-kontakt.cz/cz/177/co-je-to-mandala-/> >

Detail suchou křídou

Mezi výhody suché křídly patří rozhodně to, že se dá rozetřít do ztracena. Tím se pro dítě většinou vyskytne prostor pro docílení nových barevných odstínů. Jejím rozetřením a spojením jednotlivých barev vznikají barevné škály, mnohdy s minimálními rozdíly. Proto je dobré tuto techniku využívat při kresbě detailu, kde zmíněná specifika nejvíce vyniknou. Nejen, že si děti uvědomují krásy pohledu zblízka, ale také vnímají to, jak se rodí nová barva. Příkladem jsou tyto detaily motýlích křídel.

Koláž

Vytváření koláží je tvořivá výrazová disciplína rozšiřující v arteterapii prostor k vyjádření a tvorbě z pozice různých zkušeností. Vystřížení a vytržení a znovusestavování, případně vrstvení vytváří z již zobrazeného obraz nový. Konkrétní výtvarný znak, vyjadřující nějakou životní zkušenost či postoj, není nutné vlastnoručně vytvořit, ale je možné jej zvolit a skládat systémem koláže do jednotlivých vztahů. Tento princip, objevený uměním 20. století zakládajícím strukturu uměleckého díla na tvorbě asociací, otevřel možnost tvorby vizuálního zobrazení.

Koláž je výtvarná technika, která je v arteterapii přínosná svým specifickým způsobem tvorby, přijatelným i pro ty, kteří se necítí příliš osloveni malováním. Arteterapie odkrývá významový rozměr koláže, jenž se stává srozumitelným tím, že volné seskupování výstřižků v ploše je podle výtvarného záměru založeno na multiplicitě vidění skutečnosti. Obraz může být znovu skládán podle zvláštního, nového, pořádku. Novou skladbou jsou do určité míry porušovány a přerušovány významové souvislosti původního výchozího zobrazení, a přesto část původní reality zůstává prostřednictvím jednotlivých prvků zachován.

Vystřížená, kresbou či malbou nahrazující symbol může pomoci zmírnit technickou nedokonalost a nesvazuje pacienta nezbytnostmi, které jsou u výtvarného projevu zapotřebí. Nevznikají tak zábrany z důvodu tvarově náročného námětu. Touto cestou může dojít k výtvarnému posunu a může být podpořen zájem o výtvarné aktivity.

Při tvorbě koláží je přípustná změna tématu i změna kompozice, a to například roztrháním, rozstříháním a novým sestavením obrázku. Terapeutickým požadavkem je pak dokončením artefaktu.³⁶

V našem případě jsme se zaměřili na skupinovou koláž, kdy všichni pracovali pohromadě, ale přitom každý zvlášť. Úkolem bylo z časopisů vystříhat, chybějící popřípadě dokreslit, věci, které nás nejvíce charakterizují. Můžeme vidět několik rozdílných polí na společném papíru. Dohromady je nám zobrazen celek několika osobností.

³⁶ Srov. LHOTOVÁ, Marie. *Proměny výtvarné tvorby v arteterapii*. České Budějovice: Scienta 2004, str. 63.

Malování nohama a ústy

V dnešní době známe mnoho případů, kdy člověk nemohl malovat rukama, našel si proto alternativu v ústech či nohou. Při této metodě je využito maximálního soustředění a vnímání celé koncepce obrazu všemi smysly.

Chci cítit trávu

Martina je usměvavá a přátelská slečna na vozíčku, proto mezi její největší přání patří touha projít se bosá po jarní voňavé trávě. Na otázku: jakou si vybereš barvu? bez váhání řekla zelenou a modrou. „Dělá mi dobře, když si to představuju, vím, že jsem to už někdy zažila, jen si to nepamatuju. Ráda bych to někdy zase zkusila.“

Jsem šťastná

Terezčiny největším přáním bylo najít kamarády a lidi, se kterými ji bude dobře. Je šťastná a spokojená, plná lásky a čistoty. Proto si vybrala červenou a bílou.

Rád se směju

Radek je pověstným třídním bavičem, má velký smysl pro humor a jeho historky oživují každodenní rutinu. Za svůj symbol považuje veselého „smajlíka“, kterého si namaloval ústy

Jsem zamilovaná

Kristýna, neboli Týna, jak ji všichni s oblibou říkáme, je plná lásky, která z ní přímo září na každém kroku, v každém gestu. Je šťastná a spokojená, vybrala si proto tři barvy, které jsou nositelkami právě těchto pocitů: červená – vášeň a život, zelená – klid, mír a vůně, žlutá – štěstí.

ZÁVĚR

Cílem práce bylo představit arteterapii jako metodu, která s sebou nese spoustu pozitiv a nových zkušeností. Dozvěděli jsme se, kde arteterapie vznikla, co bylo jejím prvotním účelem a jakou cestou prošla, aby se z ní stala světově uznávaná terapie uměním po celém světě. Stala se plnohodnotným partnerem klasické medicíny a je stále více využívána v oblastech, kde bychom léčbu tohoto druhu nečekali. Mnoho světových psychologů, psychiatrů, filozofů i lékařů ji zařadilo na seznam používaných metod při svých sezeních.

Léčba uměním se pomalu stává fenoménem dnešní doby. Je hojně využívána ve věznicích, při práci s devianty i sociálně slabými jedinci. Slouží jako prostředek komunikace a vyjádření nejhlubších pocitů a myšlenek. Je považována za zdroj fantazie. Jedná se o velmi individuální metodu terapie, která posouvá své hranice a pracuje s jedinečností každého z nás, proto jsou arteterapeutické přístupy považovány za volné. I to může být jedním z důvodů, proč roste její oblíbenost.

Cílovou skupinou této práce byli žáci se speciálními vzdělávacími potřebami. Jak jsme se dozvěděli v předchozích kapitolách, děti jsou skupinou, ve které platí možná ještě větší volnost, za prvotní je u nich považováno správné navázání komunikace. Žák se SVP má s vyjadřováním často problém, z různých důvodů je mnohdy těžké zjistit, co si myslí, co ho trápí nebo co si přeje. Po seznámení se s mytologií a symbolikou jednotlivých barev, formami a cíli arteterapie, můžou pedagogičtí pracovníci tyto problémy pomalu odbourávat.

Sledování byli žáci s mentálním postižením nebo žáci ze sociálně slabého prostředí. Pomocí různých výtvarných i terapeutických metod jsme mohli nahlédnout do jejich duše. Naše přání i problémy často neumíme slovy vyjádřit, překážkami může být obyčejná stydlivost, ale i velký psychický blok. Pomocí barev můžeme vyslovit to, co sami chceme. Byli jsme svědky přání, které zdravému a zajištěnému jedinci mohou připadat zvláštní. Ve výsledku je to ale přesný příklad toho, že každý z nás touží po tom, čeho se mu nedostává.

Správný pedagog by měl umět nejen učit, ale také naslouchat. Jsme součástí výchovného procesu a učitelé na speciálních školách dokonce i toho léčebného.

Arteterapie by se měla stát samozřejmou formou terapie, která usnadní nejen práci s postiženými dětmi, ale pomůže zefektivnit výuku nejenom výtvarné výchovy, ale i ostatních předmětů.

ZDROJE

Sekundární literatura

- [1] JEBAVÁ, JANA. *Úvod do arteterapie*. Praha: Univerzita Karlova 1997, 95 str., ISBN 80-7184-394-6
- [2] LIEBEMAN, MARIAN. *Skupinová arteterapie*. Praha: Portál 2010, 280 str., ISBN 978-80-7367-729-9
- [3] LHOTOVÁ MARIE. *Proměny výtvarné tvorby v arteterapii*. České Budějovice: Scienta 2004, 137 str., ISBN 978-80-7394-209-0
- [4] SEILER-HUGOVÁ, UELI. *Barvy: vidět, prožívat, rozumět*. Praha: Wald Press 2009, 138 str., ISBN 80-903931-4-1
- [5] SOCHOR, PAVEL. *Člověk s postižením a výtvarná tvorba*. Od zobrazování k autorství. Brno: Masarykova univerzita 2015, 200 str., ISBN 978-80-210-7925-0
- [6] ŠICKOVÁ - FABRICI, JAROSLAVA. *Základy arteterapie*. Praha: Portál 2002, 176 str., ISBN 80-7178-616-0
- [7] VALENTA MILAN a kolektiv. *Školská integrace žáků se zdravotním postižením*. Inkluzivní pedagogika pro pedagogy běžných škol. Ústí nad Labem: EdA, o. s. 2012

Internetové zdroje:

- [8] ATELIÉR ARTETERAPIE PF JU. pf.jcu.cz [online]. [cit. 2016-03-13]. Dostupné z WWW: < <https://www.pf.jcu.cz/stru/katedry/arte/> >
- [9] ARTEFILETIKA. Kriticke Mysleni.cz [online]. © 2001-2016 [cit. 2016-03-13]. Dostupné z WWW: < <http://www.kriticke Mysleni.cz/klisty.php?co=28/artfiletika> >
- [10] AISISTENT PEDAGOGA. Vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. msmt.cz [online]. © 2013-2016 [cit. 2016-03-29]. Dostupné z WWW: < <http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/klicove-dokumenty-ke-spolecnemu-vzdelavani-3> >

- [11]CO JE TO MANDALA? mandaly.e-kontakt.cz [online]. © 2016-2016 [cit. 2016-04-09]. Dostupné z WWW: < <http://mandaly.e-kontakt.cz/cz/177/co-je-to-mandala-/>>
- [12]PODPŮRNÁ OPATŘENÍ. Vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. msmt.cz [online]. © 2013-2016 [cit. 2016-03-29]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/klicove-dokumenty-ke-spolecnemu-vzdelavani-3>>
- [13]VYUŽITÍ ARTETERAPIE. Arteterapie.cz [online]. © 2012-2016 [cit. 2016-03-13]. Dostupné z WWW: < <http://www.arteterapie.cz/?podkategorie=arteterapie&clanek=7>>

RÉSUMÉ

In this work, we primarily focused on the application of art therapy to students with special educational program. We learned something about the history of art therapy. Where did it come from? Why it was created and what are its main methods, forms and objectives? It's been proven that this method is applicable to people of all age brackets in any social class and therefore this technique is largely used mainly on mentally disabled or physically handicapped individuals. With the use of art therapy, patients are able to express their emotions and fall into a proper communication with a therapist. The integral part of this work is a chapter about colours. It's important to understand their history and substance in order to get a correct use of art therapy in art tuition.

We found out why this method is used for children with special educational needs. We have been working with several materials and payed attention to some special methods such as work with wax, wood, watercolour and ink. The illustrative examples are pictures of children with a different kind of mental disability and with social disadvantage. There are even pieces of work painted by feet or mouth and some other works which help to develop fine motor activity skills.

The application of art therapy in the art tuition is one of the methods that is used to understand a child's soul. Teachers and other workers from educational facility find this form of communication very effective and helpful, especially for child patients.